

NOTRANJOST DRUŽINE: SOOČENJE IN ODGOVORNOST

1.

Namen moje razprave je, da prispevam "podrobnosti" k argumentom proti pojmovanju družine kot enotnemu, brezkonfliktnemu subjektu novega kolektivizma. Še več: argumente za to, da investiramo v družini v oblikovanju pogojev, v katerih bomo zdržali konfliktnost, pristali nanjo in s tem avtonomijo in skupno iskanje.

Družina je po definiciji konfliktna skupina: vsaka družina mora na svoj poseben, edinstven način obvladati neskončno raznolikost individualnih razlik in torej ustvariti sistem oziroma oblikovati skupino, ki bo omogočila posamezniku soočenje in odgovornost za soočenje.

Iz notranjosti družine se zdi jasno: individualizacija posameznika - ženske je usodno odvisna od individualizacije posameznika - otroka in moškega. V psihodinamiki družine to pomeni individualizacijo v nerazrešljivi konfliktnosti, ki jo je treba vedno znova tvegati, prepoznati, zdržati.

Iz konfliktnosti družine sledi potreba po tem, da bi, kot pravi von Braunmühl (1), "bolje vedeli, kaj delamo". Da bi moški, ženska, otrok mogli po svoje spreminjati družino, mora postati razvidnejša. Razvidnejša v družini, razvidna za vse in tam, kjer jo je stvarno mogoče spremeniti.

Terapevtske izkušnje dela z družino potrjujejo trditve V. Satirja (2), da je le ena desetina vsakdanjega življenja v družini na ravni zavestnega, osveščenega. Družinski konflikti so ogrožujoči, odkrivanje nove desetine pomeni več konfliktov, pomeni nova soočenja in odgovornosti. Da bi mogli konflikte reševati, jih moramo razbrati. Vztrajanje na udobni desetini vsakdanjega pomeni varnost, ki otežuje konfrontacijo.

V Mertensovem pojmovanju sposobnosti za konflikt je formulirana pomembna naloga socializacije v družini. Gre za sposobnost posameznika, da zazna konflikt za motenimi interakcijami in komunikacijami, ga prepozna in se z njim sooči, da bi ga bodisi začel reševati, bodisi zmogel živeti z njim.

Sposobnost za konflikt je kompetenca osveščeniosti o problemih, ki so globlji od vsakdanjih, običajnih, dostopnih skrbi. Gre za sposobnost posameznika, da v interakciji in komunikaciji zazna konfliktne vsebine in jih metakomunicira.

Mertens pravi: "Vzgoja sposobnosti za konflikt mora osposobiti otroka, da pričakovanja in atribucije staršev, njihova etiketiranja sprejme brez vprašanja; da pristane na ambivalentnosti potreb staršev, jo zdrži in se tako uspešno razmeji od staršev." (3)

Vendar ne gre samo za to. Mertensa dopolnjujemo v toliko, da mora sposobnost za konflikt vsebovati tudi razpoznavanje prispevka posameznika k ohranitvi družine. Najprej si je v družini treba pridobiti pravico do vseh svojih čustev, do individualnosti, do avtonomije. Varnost, ki jo človek v družini potrebuje, je varnost spreminjanja, dovolj občutka varnosti, da zdrži napetost konfliktov.

Hote ne govorim o ženski - govorim o družinskem izkustvu človeka, ki je "družinski človek" (4). Sposobnost za konflikt potrebujemo vsi, da bi iz individualnega, identitetnega razpoznali žensko, moško, otroško. "Družinski človek - ženska" ostane vse življenje vezan v družino. Tudi za neodvisnost od družine je ena sama možnost: prepoznavanje konfliktov, pristajanje nanje, tam, kjer so nerešljivi - in sprava.

Razvidnost družine v konfliktnosti, ki omogoča konfrontacijo in odgovornost, je lahko le skupen družinski projekt. Tudi "biti ženska" se začne tako in se tiče nas vseh. Ob tem moški in ženska ravnata različno z družinskimi konflikti, za otroka pa se šele ustvarja prostor za začetek enakopravnjčšega dvogovora.

Upam, da je ostalo dovolj jasno: konflikti v družini so neizogibni, konflikti preživetja z drugim človekom zase. V družini se mora zgoditi nemogoče: treba je ustvariti pogoje za odnose, soočenje, odgovornost, da bi skupaj - ne drug proti drugemu in ne drug mimo drugega - preživeli.

Doslej smo vlagali več v varnost, ki konflikte prekriva in s tem prekriva posameznika: drugače žensko, drugače moškega, drugače otroka, vendar vsem jemlje preveč. Sposobnost za konflikt je pomembna kot družinska izkušnja, ker se tu morajo hkrati na novo zakoličiti človeške možnosti.

Moški in ženska z družinskimi konflikti ravnata različno. Navedbe v literaturi pa tudi moje lastno raziskovalno in terapevtsko izkustvo kažejo, da je običajno ženska tista, ki prej formulira konflikt, prej mora tvegati, da ga formulira in da išče rešitve.

Kontekst ženskega soočenja s konflikti subtilno razloži Carol Gilligan (5), ko pokaže socializacijo ženske kot socializacijo za vezanost v medosebne odnose. Ženska se uči prepoznati in tkati dalje tistih tisoč niti, o katerih tako prezirljivo govori Simone de Beauvoir (6). Odnosi, vzdrževanje, vezi, skrb, odvisnost so njene naloge. Vpletenost, nerazmejenost, odvisnost se nagrajujejo.

Konflikti, ki jih ženska prepozna, so konflikti vezanosti, vpletenosti. Nova naloga za žensko je razmejiti se v vezanosti, razmejitev, ki vezanost ohranja.

V socializaciji moškega so v ospredju drugačna sporočila: treba se je čimprej razmejiti, osamosvojiti, obvladati meje, ščititi neodvisnost, nevpletenost. Moški se najprej uči prepoznavati konflikte, ki izvirajo iz grožnje neodvisnosti. Nova naloga je tveganje vezanosti in neodvisnosti ven.

Tako sposobnost za konflikt prinaša otroku oboje: prepoznavanje strahu pred neodvisnostjo in prepoznavanje strahu pred vezanostjo.

Mislim, da danes ženske nosimo pomembne izkušnje za vzpostavljanje prostora za "in odnose", za risanje zemljevidov individualnih razlik in mreže odnosov, ki omogočajo orientacijo. Gre za **orientacijo** v stvarnosti, ki jo bolje vidimo, in ne za zmago, prevlado, prekrivanje, izločanje.

"Žensko" formulacijo nalog spreminjanja družine povzemam iz dveh mojih raziskav. Raziskava Zdravnica in njen poklic je iz leta 1988 (7). Namen je bil prikazati doživljanje in ravnanje zdravnice z dvojno obremenjenostjo v družini in pri delu. Rezultati so pokazali posebnost življenjskega položaja zdravnice, ker je ženska. Njeno vpctost v medsebojne odnose, njena občutljivost in odvisnost od njih ji otežuje ali onemogoča, da bi se doma razmejila tudi zase. V delovni instituciji pa tudi ni predvideno, da bi v organizaciji dela upoštevali skrb za medčloveške odnose, povezanost, družino.

Zdravnica doživlja svoje življenje kot razpetost med težko rešljivimi nalogami v družini in poklicu, ki jo vedno znova zapletajo v konfliktne situacije. Konflikti so praviloma rešljivi, vendar terjajo napor in veliko

energije. Konflikti, napetosti, utrujenost, se sprejemajo kot dejstvo, na katero je treba pristati, saj sta družina in poklic pomembni sestavni življenja. Moje sogovornice nikjer niso zase izbrale dilemo družina ali poklic. Vprašanja, ki si jih postavljajo, so, kako oboje - in kako oboje z manj napetosti in utrujenosti. Napetost in utrujenost sta dve besedi, ki najpogosteje poimenujeta situacijo, ko žena vedno znova naredi "toliko, kot je mogoče", na robu moči.

Navedeni zavestni konflikti omogočajo le vpogled v tisto, kar zagotavlja "več istega", ohranjanja stanja. Zdravnica si želi pomoči, vendar ne pričakuje, da bi ji v družini ali pri delu res pomagali. Še bolj zanimivo je, kako formulira potrebo po pomoči: pomoč se opredeljuje kot pomoč za to, da bi svoje delo doma in v službi mogla opraviti bolje. V ospredju so drugi ljudje, s katerimi je povezana in odgovorna zanje. Njene lastne potrebe, da bi se razmejila tako, da bi ostal tudi prostor zanje, da bi ji bilo lažje - ostanejo neizrečene. S konflikti razmejevanja se ne upa soočiti.

Zdi se, da je znotraj družine še vedno tako, kot sem ugotavljala zdaj že skoraj pred petnajstimi leti: žena se je zaposlila, je v družinski skupini spremenila le toliko, kolikor je bilo potrebno, da se ne bi nič spremenilo (8). Soočenje in odgovornost za konflikte, ki jih omogoča nova svoboda ženske, so preveč ogrožujoči. Spreminjanje vseh družinskih vlog postavlja tako vprašanje vdanosti kot vprašanje varne in spremenljive podobe o sebi.

Tako prav žena v imenu varnosti ohranja patriarhalno družinsko strukturo, da bi zagotovilo spoznavno, razvidno, trajnost.

O "moški" formulaciji nalog spreminjanja družine vem manj. V zgoraj citirani raziskavi se je pokazalo: če ženska ustavi soočenje s konflikti na meji, ko je ogrožena varnost "več istega", se moški ustavi že prej, konflikta ne formulira. Formulacija konflikta že nosi v sebi nevarnost grožnje neodvisnosti.

Kako pomembna je moč oziroma nemoč družine, odvisna od svobode posameznika v njej, razumemo, ko v družini napravimo prostor za otroka.

Iz terapevtskih izkušenj vemo, da sta zavezništvo med staršema in ohranitev generacijskih razlik dva temeljna pogoja za ohranitev družine. Zavezništvo in ohranitev generacijskih razlik zagotavljata otroku največ možne svobode za Mertensovo sposobnost za konflikt. Lidz (9) definira zavezništvo med staršema kot odnos, ki omogoča, da si vlogi staršev in vlogi zakoncev ne nasprotujeta, da torej starša v odnosu do otrok upoštevata drug drugega. Zavezništvo je pogoj za to,

da se generacijske razlike lahko ohranijo, da starši ne postanejo odvisni od svojih otrok, otrokom pa zagotovijo nujno odvisnost.

Že tako skopo podana definicija pokaže, koliko odgovorov, konfrontacij je potrebnih, da bi se zavezništvo vzpostavilo in vzdržalo. Zavezništvo pomeni varno soočenje z individualnimi razlikami, ki postanejo del stvarnosti, v kateri se otrok uči živeti.

Danes je zavezništvo nova, drugačna naloga, ker ga ne morejo več varovati tradicionalne norme in vrednote. Iz terapevtskih izkušenj vem, da ga je lažje vzpostaviti med roditeljem - pogosteje je to mati - in otrokom. Tako se podrejo tudi generacijske razlike. Konflikti zaradi nezadovoljenih potreb otrok se ne morejo več izreči.

Zavezništvo je zelo konkretna naloga, ki v vsaki družini posebej na novo zagotavlja vsa vprašanja vloge ženske in moškega. Dogovarjanje in skupno iskanje lahko postane skupni družinski projekt, v katerem se bosta ženska in moški skupaj z otrokom učila svojo posebno varianto vpletenosti in neodvisnosti.

3.

Družina je pomembna možnost človeškega življenja in zato je aktualna naloga, ki se nam postavlja, kako bi lahko ženske, moški, otroci iz nje in v njej postali v večji meri gospodarji svoje usode in svojih izbir. Že se je začelo soočenje s konfliktnostjo. Socialno delo, psihologija, družinsko - terapevtski koncepti so prispevali k temu, da bi ljudje v družini našli možnost in odgovornost za spreminjanje.

Res je danes težje živeti v družini kot kdajkoli doslej. Konflikti in negotovosti spremljajo iskanje novih poti, vendar se temu ne moremo izogniti tako, da se vdamo idealizirani patriarhalni podobi "že videnege", varnega.

Nesprejemljivo usodno je, če gre za ponudbo politike, za poskus institucionalizacije in normiranja.

To, kar potrebujemo, so novi projekti skupnega življenja. Družinsko izkušnjo, ki nam bo omogočila, da izbiramo, da v družini ostanemo ali pa iz nje povezani in neodvisno odidemo. Gre za podporo pluralističnim težnjam v zasebnem, družinskem in javnem, družbenem. Človek je družinski človek, vendar nuklearna družina ne more biti edina alternativa njegovega življenja.

Rekla sem že na začetku razprave: potrebujemo zavestno investicijo v razvidnost družine, da bi bolje videli, kako zmoremo družino živeti, da bi vsi, **moški in ženske** raziskali meje in možnosti vpletenosti, vezanosti in neodvisnosti, samostojnosti. Samo posamezniki lahko uresničimo navidez nemogoče: vzpostavljanje mehanizma, ki omogoča izražanje in ohranjanje individualnih razlik, konfrontacijo, odgovornost.

Literatura in opombe:

1. von Braunmühl, E. (1986). Der heimliche Generationsvertrag. Rowohlt, Reinbeck bei Hamburg.
2. Satir, V. (1985). Selbstwert und Kommunikation, Familientherapie für Berater und zur Selbsthilfe, J. Pfeiffer, München.
3. Mertens, W. (1974). Erziehung zur Konfliktfähigkeit. Ehrenwirth, München.
4. Duss von Werdt, J., Welter-Enderlin, R. (1980). Der Familienmensch. Klett-Cotta, Stuttgart.
5. Gilligan, C. (1985). Die andere Stimme. Piper, München.
6. de Beauvoir, S. (1988). Das andere Geschlecht. Sitte und Sexus der Frau. Rowohlt, Reinbeck bei Hamburg.
7. Čačinovič-Vogrinič, G. (1989). Zdravnica in njen poklic. Medicinska fakulteta Univerze v Ljubljani.
8. Čačinovič-Vogrinič, G. (1976). Nekateri psihološki problemi spreminjanja družine in družinskih odnosov. Teorija in praksa, 5-6, Ljubljana.
9. Lidz, Th., (1971). Familie und psychosoziale Entwicklung. Fischer, Frankfurt am Main.